

УДК 373.31:784 (09)(477.54./62)

О.В. Аль-Сенайх

ДОСВІД НАВЧАННЯ УЧНІВ ХОРОВОГО СПІВУ

У статті розглядається досвід викладачів дитячої музичної школи №12 ім. К.І. Шульженко м. Харкова щодо навчання дітей хорового співу.

Ключові слова: музична школа, естетичне виховання, музична освіта, музичне виховання, хоровий спів, хорове мистецтво, хор.

В статье рассматривается опыт преподавателей детской музыкальной школы №12 им. К.И. Шульженко г. Харькова относительно обучения детей хоровому пению.

Ключевые слова: музыкальная школа, эстетическое воспитание, музыкальное образование, музыкальное воспитание, хоровое пение, хоровое искусство, хор.

Experience of teachers of Children's Music School №12 K.I. Shulzhenko in Kharkiv is examined in the article, on questions learning of children choral singing

Key words: musical school, aesthetic education, musical education, choral singing, choral art, chorus.

Постановка проблеми. Здобувши незалежність, Україна як держава потребує становлення не лише державницької економічної, політичної сфер, а й інтенсивного розвитку своєї національної культури. Цей розвиток повинен ґрунтуватися на тих надбаннях, які формувалися впродовж віків.

Україна завжди славилася співучістю. Вітчизняні співацькі традиції, сприятливий клімат створювали умови для розвитку гарних голосів. Хоровий спів відігравав унікальну роль у справі національного духовного становлення народу і неодмінно був потужним і впливовим явищем розвитку загальнонаціональної культури.

Сьогодні постає питання естетичного виховання підростаючого покоління, завдяки якому в людині формується не тільки смак і творчі начала, але і відбувається засвоєння особистістю змісту духовного життя й естетичного ідеалу конкретної історичної епохи. Усі види мистецтва сприяють досягненню головної мети – формування нової людини. Найбільш повне і глибоке сприйняття прекрасного у мистецтві та навколишній дійсності доступне лише всебічно і гармонійно розвинутій людині, яка має духовні інтереси, естетичні смаки.

На жаль, коло інтересів сучасної молоді суттєво звузилося. Воно охоплює переважно легкі жанри низькопробної, антихудожньої

естрадної музики і не включає в себе такі джерела впливу, як театри, музеї, читання художньої літератури, слухання класичної музики. Саме високохудожні твори музичного мистецтва наділені найбільшою силою емоційного впливу на особистість і є одним із головних засобів формування моральних та естетичних ідеалів. Під їх впливом душа очищається, в ній пробуджується все хороше, добре і прекрасне.

Значну роль у формуванні підростаючого покоління відіграє музична освіта, нижчою сходинкою якої є 7-річні дитячі музичні школи. Їх мета — дати дитині загальну музичну освіту і виявити найбільш здібних учнів, бажаючих отримати фахову музичну підготовку. Вся робота дитячих музичних шкіл спрямована на розкриття внутрішнього світу дитини, розширення світогляду, майбутньої дорослої людини, а головне — естетичне виховання молоді.

Відомо, що хоровий спів — одна з найширших і загальнодоступних форм художньої діяльності людей, який сприяє гармонійному розвитку особистості. Метою хору як навчального предмету є розвиток голосового апарату — необхідного фізіологічного процесу у формуванні міцної дихальної системи дитини. Науковими дослідженнями та практикою доведено позитивне використання співу для профілактики і лікування деяких видів захворювань дихальних органів (астма, хронічні бронхіти) та заїкання. Так, відомий лікар К. Бутейко радив при астматичному синдромі співати протяжні українські пісні.

Хорове мистецтво володіє дуже потужними виразними засобами і здатне надавати слухачам високу естетичну насолоду. Крім того, воно спонукає до активної художньої творчості і спілкування велику кількість людей і в цьому його виховне та організаторське значення. Такий досвід накопичено у дитячій музичній школі №12 м. Харкова (далі ДМШ №12).

Аналіз актуальних досліджень. Питання музичної освіти дітей постійно привертають увагу науковців. Вони висвітлюються у ґрунтовних роботах видатних представників музично-педагогічної думки (Л. Арчажнікова, Г. Струве, Б. Асаф'єва, Д. Огороднова). Деякі аспекти виховання та розвитку дітей у ДМШ розглядалися у дисертаційних роботах Т. Потапчук (морально-духовні цінності у хорі ДМШ), Т. Турчин (естетичне виховання учнів ДМШ), Т. Нагорної (сприймання музики в процесі навчання хорового співу), О. Полякової (формування моральних якостей в процесі занять музикою). Отже, проблема формування особистості завжди була і є «гострим» питанням як вчених, так і рядових учителів.

Мета статті – проаналізувати досвід формування особистості за допомогою хорового співу в ДМШ №12 м. Харкова.

Виклад основного матеріалу. В 70-ті роки ХХ ст. у сфері музичного виховання велика увага приділялася загальному музичному просвітництву. Масове музичне виховання здійснювалося через позашкільні музичні колективи: хори, клуби любителів музики, ансамблі співу та танцю. Всеукраїнське хорове товариство прийняло рішення про відкриття місцевих хорових товариств, на базі яких були засновані музичні школи з денною та вечірньою формою навчання. У зв'язку з цим до них приймалися і діти, і дорослі. Їх метою було поширення музичної культури, пропагування і вивчення окремих видів музичного мистецтва. Одним з таких закладів стала Музична школа №4, відкрита 3 вересня 1973 року. Основне місце у її навчальній роботі посів предмет «Хор». В основу його занять було покладено дві програми: «Хоровий клас» (1968), та «Работа с хором для ДМШ» (1970), а головні завдання спрямовувалися на естетичне виховання підростаючого покоління.

За роком навчання у ДМШ хор поділявся на хор молодших класів (1 – 2 класи) – керівник І. Єжовка та хор старших класів (3 – 6 класи) – керівник директор школи Н. Рогочевська. Заняття хору в них проводилися групами щотижня, та не частіше, ніж раз на місяць – збірні репетиції хору. Ретельну роботу у молодшому хорі проводили над диханням, правильним фразуванням, інтонуванням тону та півтону, знанням диригентського жесту: «увага», «початок» і «кінець». З учнями старшого хору проводилася кропітка робота щодо закріплення набутих навичок та опанування такими: активний вдих і поступовий видих, «ланцюгове» дихання, тверда атака звуку, рівне звуковедіння, округле звучання голосних, виконання штрихів *non legato* і *staccato*, вміти сольфеджувати свою партію та співати удвох-утрьох на два-три голоси. Значну роль у вихованні духовної краси, емоційності, моральної культури, відповідального ставлення до роботи, культурної поведінки учнів ДМШ, відігравали концертні виступи перед батьками, на оглядах творчих дитячих колективів, заводах тощо. Уроки хорового співу та репертуар, над якими працювали діти, сприяли організованості, відповідальності, високому художньому смакові, закладали основи хорової культури, основи хорового мистецтва, розширювали музичний світогляд. Перевагу надавали творам радянських композиторів, основним завданням яких було розкриття в дитині любові до Батьківщини, рідного краю.

У 1978 році Музична школа (уже за №12) мала дві форми навчання – денну і вечірню та два відділи – інструментальний та хоровий. Починаючи з цього часу, можна констатувати «хоровий» розквіт школи. Слід зазначити, що позитивним у програмі хору на хоровому відділенні стали індивідуальні уроки вокалу (один раз на тиждень), які мали велике значення для формування у дітей класичної манери звучання хору, надавалася можливість приділяти більше уваги розвитку вокальних здібностей кожного учня. Зростанню майстерності молодшого хору, який отримав назву «Пролісок», сприяло те, що його керівником стала Л. Литвиненко – вокаліст за фахом.

Вивчення творів у молодшому хорі «Пролісок» проводилося за методом наслідування, так як Л. Литвиненко володіла красивим тембром. На заняттях хорового співу значна увага приділялася постановці голосу, відпрацюванню основи співу – дихання. Учні з великим задоволенням ходили на уроки, із захопленням та зацікавленістю працювали у дружньому колективі, вчилися слухати один одного, спілкуватися, отримуючи заряд позитивних емоцій. Колектив багато виступав і неодноразово ставав лауреатом харківських оглядів, конкурсів, фестивалів. Зі спогадів колишніх учнів, а нині викладачів цієї школи, в його виконанні звучали класичні твори: П. Чайковського «Дитячий альбом», «Ты соловушка умолкни»; «Песни без слов» Ф. Мендельсона; пісні сучасних композиторів: Ю. Чічкова «Перший вальс», В. Шаїнського, Д. Кабалевського, Карла Строма «Stars»; твори харківських композиторів: М. Карминського «Благодарение Господу», В. Птушкіна «Нова казка», В. Дроб'язгіної «Лісова казка», І. Кириліної «Жар-птиця».

Вивчення та аналіз цих творів дає підстави стверджувати, що їх і на сучасному етапі розвитку музичної освіти та естетичного виховання можна вважати вагомим засобом формування особистості. Так «Песни без слов» Ф. Мендельсона пронизані німецько-народною пісенністю, наповнені живою, яскравою емоційністю, ліризмом та задушевністю. «Ты соловушка умолкни» П. Чайковського – твір близький до російського фольклору з почуттям любові і туги за Батьківщиною. «Благодарение Господу» М. Карминського виховує духовність у внутрішньому світі дитини. Пісні таких композиторів, як В. Шаїнського, Ю. Чічкова, Д. Кабалевського – це відображення дитячих мрій, почуттів, взаємовідносин.

З 2000 року вся робота школи ґрунтується на програмі «Колективне музичення. Хор». На нашу думку, це є важливим для збільшення значення хору та хорового співу як основного засобу формування

особистості. Ураховуючи специфіку навчальних програм та самого навчання на різних відділах (фортепіанному, хоровому, вокальному), хор є неодмінною органічною складовою загально-методичного та педагогічного напрямку у вихованні юного музиканта і належить до циклу музично-теоретичних предметів. Особливістю організації навчання хорового співу в школі став зв'язок предмету «Хор» з уроками сольфеджіо. Вони ґрунтовно взаємодоповнюють один одного та гармонійно поєднуються. Успішному досягненню позитивних результатів сприяє також викладання сольфеджіо на «хоровій основі».

За цією програмою хор як навчальний предмет має на меті вирішення своїх специфічних завдань, основним серед яких є: прищеплення та виховання любові до колективної творчості, зокрема хорового співу як найдоступнішого виду колективного музичення; формування в дитини впевненості, взаєморозуміння, вміння підкорити свої інтереси колективній меті; розвинення вокального слуху (як специфічного відчуття, що координує роботу музичного слуху та звукоутворюючого апарату), загальних музичних здібностей дитини через розуміння музичної форми, стилю і музичного синтаксису та ін., голосового апарату (як необхідного фізіологічного процесу у формуванні міцної дихальної системи дитини, «інструменту» для відтворення того чи іншого хорового твору, для профілактики і лікування деяких видів захворювань дихальних органів (астма, хронічні бронхіти) та заїкання).

Значну роль у формуванні особистості учнів старших класів відіграє хор «Надія», який з 90-х років ХХ ст. правомірно вважається одним з кращих хорових колективів міста. Його керівник – директор ДМШ Н. Бабіч.

На заняттях хору Н. Бабіч послуговується методичною системою Д. Огородного та В. Ємельянова. Репетиції проходять в інтенсивному творчому процесі, цього вимагає репертуар, ставлення до виконання того чи іншого твору (знання епохи, стилю, звичок тієї чи іншої країни). Діти вчаться бути уважними, відповідальними, певною мірою самостійними, що дуже важливо для майбутньої дорослої людини.

Хор «Надія» неодноразово виступав на найкращих сценічних майданчиках Харкова, гастролював містами України, виїжджав з концертами до Німеччини. У 2002 році він виступав у супроводі Національної філармонії (м. Київ). Давня співтворчість поєднувала хор з видатною співачкою Є. Мірошниченко (під час її візитів до Харкова разом виступали у філармонії, у Будинку Органної музики та на Міжнародному фестивалі «Харківські асамблеї»).

Репертуар хору дуже великий і різноманітний. Він містить: православну церковну музику; класичну – В. Моцарт «Lacrimosa», А. Вівальді «Gloria», Г. Гендель «Dignate», Л. Бетховен заключний хор з 9-ї симфонії «Ода к радости», Н. Римський-Корсаков «Редеем облаков»; музику радянських, харківських композиторів; твори з репертуару К. Шульженко «Голубка», «Челита», «О любви не говори»; пісні різних країн і народів та ін.

Значну роль у вихованні не тільки учнів музичної школи, але й дітей міста, відіграють добре відомі творчі проекти педагогічного колективу ДМШ №12, серед яких фестивалі музики, живопису і поезії «Харків – місто добрих надій»; живопису та музики «Фермата». Безпосередньо формуванню особистості учнів ДМШ сприяє творче натхнення під час підготовки (пошуки матеріалу для бесід, вивчення музичних творів), та участь-виступи дітей у цих фестивалях.

Випускники школи стали відомі не тільки у м. Харкові, а й далеко за його межами. Серед них такі відомі на весь світ люди, як теоретик Нана Кравченко, яка живе в Італії; унікальний інструменталіст Юлія Уріньова, яка закінчила ДМШ №12 за класом фортепіано, акордеону, скрипки і флейти (зараз вона мешкає і працює у Голландії); відомий органіст Тарас Багінець – продюсер міжнародних фестивалів органної музики; соліст Великого театру, лауреат Міжнародного конкурсу ім. П.І. Чайковського Максим Пастер. Усі вони працюють у престижних театрах, оркестрах світу та із вдячністю згадують творчу, доброзичливу атмосферу музичної школи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, хорові колективи ДМШ №12 є сходинкою до росту музичної і загальної культури в Україні, формування художніх смаків, естетичного сприйняття і навичок художньої оцінки. Саме заняття у хорі є, насамперед, засобом різнобічного розвитку дитини.

У процесі дослідження було виявлено, що дієвими формами розвитку духовності, естетичної культури, вокально-хорових навичок являються індивідуальні та групові заняття, уроки сольфеджіо, участь у конкурсах, фестивалях, концертах. Найбільше використовують у роботі з хором методи наслідування, сольфеджування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арчажнікова Л.Г.* Професія – вчитель музики. – М., Просвіта, 1984. – 110 с.
2. *Доронюк В.Д.* Шкільне хорознавство. – Івано-Франківськ., 2008. – 398 с.

3. Колективне музичення. Хор. / Програма та методичні рекомендації для інструментальних класів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів. — К., 2003 — 28 с.
4. *Краснощоків В.* Вопросы хороведения. — М., Музыка, 1969. — 300 с.
5. *Потачук Т.В.* Формування морально-духовних цінностей старшокласників у хоровому колективі музичної школи / Дис. канд. пед. наук. — Рівне, 2006. — 233 с.
6. Робота з дитячим хором / Збірник статей. — М., Музыка, 1981. — С. 39 — 44.
7. Робота з хором / Методичні розробки для ДМШ. — М., 1970.
8. *Струве Г.В.* Школьный хор. — М., Просвіта, 1981. — 191 с.
9. *Турчин Т.М.* Педагогічні засади естетичного виховання учнів дитячих музичних шкіл / Дис. канд. пед. наук. — К., 2006. — 198 с.
10. Хоровий клас / Колективне музичення / Програма для інструментальних і хорових відділень ДМШ та шкіл мистецтв. — М., 1988. — 30 с.
11. Хоровий клас / Програма для ДМШ / — М., 1968. — 24 с.